

УДК 82–312.6.09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-3-28>

Тетяна ЧЕРКАШИНА,

orcid.org/0000-0002-6546-4565

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри романо-германської філології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(Харків, Україна) *tetiana.cherkashyna@karazin.ua*

Олена НЕСТЕРЕНКО,

orcid.org/0009-0003-1641-4937

старший викладач кафедри романо-германської філології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(Харків, Україна) *olena.nesterenko@karazin.ua*

ПОДОРОЖ ЯК ВІДКРИТТЯ СЕБЕ СПРАВЖНЬОГО В РОМАНІ ЕРІКА-ЕММАНЮЕЛЯ ШМІТТА «НІЧ ВОГНЮ»

Статтю присвячено розглядові проблеми пошуку самоідентичності крізь призму подорожі віддаленими від цивілізації місцями в романі «Ніч вогню» сучасного франкомовного письменника Еріка-Емманюеля Шмітта, відомого новеліста, драматурга, романіста, автора більше п'ятдесяти творів, перекладених більше, ніж сорока мовами світу, лауреата численних світових літературних і театральних премій, кавалера орденів, почесного доктора університетів. Актуальність проведеного дослідження пов'язана, по-перше, з важливістю вивчення проблем пам'яті та ідентичності у сучасному глобалізованому світі, аналізу специфіки подорожнього дискурсу, зокрема подорожі географічної у поєднанні з мандрівкою пошуком себе справжнього. По-друге, відсутністю відповідних розвідок стосовно романістики Еріка-Емманюеля Шмітта, яка і сьогодні є малодослідженим явищем, оскільки до її написання письменник звернувся лише останнім часом, створюючи до цього передусім новели та п'єси, які і привертали увагу дослідників з різних країн світу. Об'єктом дослідження став роман «Ніч вогню», написаний і виданий французькою мовою в 2015 році в паризькому видавництві «Albin Michel». Цей роман відноситься до групи автофікційних творів письменника і присвячений описові власного життєвого досвіду автора, отриманого під час подорожі до Таманрассета, міста на південному сході Алжиру, розташованого у безпосередній близькості до пустелі Сахара та гірського хребта Хоггара. У романі актуалізуються метафізичні пошуки власної ідентичності, етноімагологічний аспект подорожі, під час якої відбувається зіткнення двох цивілізацій – західної, представником якої є протагоніст, та африканської, представлені місцевими жителями, передусім туарегами, місцевим кочовим народом, який частину життя проводить у стаціонарних поселеннях (містах, селищах південного сходу Алжиру), а іншу частину життя проводить переміщуючись пустелею Сахараю. Важливим елементом роману стають відносини людини і природи. Дика, незаймана природа врешті-решт призводить протагоніста до відкриття себе справжнього і до усвідомлення Божественного начала всесвіту.

Ключові слова: сучасна французька література, Ерік-Емманюель Шмітт, подорожня література, автофікційність, Я / Інший, етноімагологія.

Tetiana CHERKASHYNA,

orcid.org/0000-0002-6546-4565

Doctor of Philology, Associate Professor,
Professor at the Department of Romance and Germanic Philology
V.N. Karazin Kharkiv National University
(Kharkiv, Ukraine) *tetiana.cherkashyna@karazin.ua*

Olena NESTERENKO,

orcid.org/0009-0003-1641-4937

Senior at the Department of Romance and Germanic Philology
V.N. Karazin Kharkiv National University
(Kharkiv, Ukraine) *olena.nesterenko@karazin.ua*

JOURNEY AS A DISCOVERY OF THE TRUE SELF IN ERIC-EMMANUEL SCHMITT'S NOVEL "NIGHT OF FIRE"

The article is devoted to the problem of searching for self-identity through the prism of travelling to places remote from civilisation in the novel «Night of Fire» by the contemporary French-speaking writer Eric-Emmanuel Schmitt, a famous

novelist, playwright, author of more than fifty works translated into more than forty languages, winner of numerous world literary and theatrical awards, holder of orders, honorary doctor of universities. The relevance of this study is connected, firstly, with the importance of studying the problems of memory and identity in the modern globalised world, analysing the specifics of travel discourse, in particular; geographical travel combined with the journey of searching for the true self. Secondly, the relevance of the study is determined by the lack of relevant research on Eric-Emmanuel Schmitt's novelism, which is still an under-researched phenomenon, since the writer turned to writing it only recently, creating primarily novels and plays, which attracted the attention of researchers from around the world. The object of the study is the novel «Night of Fire», written and published in French in 2015 by the Parisian publishing house «Albin Michel». This novel belongs to the group of the writer's autofictional works and is dedicated to the description of the author's own life experience gained during a trip to Tamanrasset, a city in the south-east of Algeria, located in close proximity to the Sahara Desert and the Hoggar Mountain Range. The novel actualises the metaphysical search for one's own identity, the ethno-imagological aspect of the journey, during which two civilisations clash – the Western one, represented by the protagonist, and the African one, represented by the locals, primarily the Tuareg, a local nomadic people who spend part of their lives in stationary settlements (cities and towns in the south-east of Algeria) and the other part of their lives travelling across the Sahara Desert. An important element of the novel is the relationship between man and nature. The wild, untouched nature eventually leads the protagonist to discover his true self and to realise the divine nature of the universe.

Key words: contemporary French literature, Eric-Emmanuel Schmitt, travel literature, autofiction, I/Other, imagology.

Постановка проблеми. Сучасний глобалізований простір дає людині усе менше можливостей залишитися наодинці із собою, своїми емоціями, відчуттями, переживаннями. За слушним зауваженням Тимофія Гавриліва, усе частіше людина стикається з ідеєю «планети-як-спільної-домівки, такого собі гуманістичнішого варіанту Ноєвого ковчега» (Стратегії мемуарної та мандрівної літератур, 2020: 25), в якому людина стає маленькою часткою великого рухливого механізму і часто втрачає себе, заглиблюючись у численні суспільні, громадські, професійні, родинні обов'язки. І часом, для того, щоб сховатися від світу, потрібно вирушити в мандрівку географічну, фізичну подорож у частини світу, максимально віддалені від цивілізації. Саме така подорож – географічна у поєднанні з мандрівкою-пошуком-себе-справжнього – постає в центрі сюжету роману «Ніч вогню» («La nuit de feu», 2015) відомого франкомовного письменника сучасності Еріка-Емманюеля Шмітта.

Аналіз досліджень. Ерік-Емманюель Шмітт знаний у світі передусім своїм драматичним спадком та екзистенційними новелами, об'єднаними в цикл «Незримо» («Invisible», 1997–2019), найвідомішою з яких є «Оскар і Рожева пані» («Oscar et la Dame rose», 2002; Schmitt, 2002). Однак у літературному доробку письменника на сьогодні близько п'ятдесяти романів, п'єс, новел, відзначених численними літературними преміями (Мольєра, 1994; Французької академії, 2001; Квадрига, 2004; Гонкурівська премія, 2010 та ін.). Його твори є перекладеними більше, ніж 40 мовами світу, зокрема українською є перекладеними дванадцять його новел і п'єс. П'єси за його драматичними творами ставляться в театрах багатьох країн світу, у тому числі в Україні. Він є членом Королівської академії французької мови і літера-

тури Бельгії та Гонкурівської академії, кавалером Національного ордена Квебеку, почесним доктором кількох університетів. До вивчення його літературного доробку звертаються науковці з різних країн світу, основну увагу звертаючи, передусім, на драматичний спадок і новели циклу «Незримо» («Invisible») (Васильєва, 2020; Васильєва, 2023a; Hsieh, 2006; Lamaison, 2006; Vasilieva, 2020; Wolfe, 2013; та ін.). Предметом окремих досліджень був роман «Улісс з Багдада» («Ulysse from Bagdad», 2008) (Pireddu, 2015; Siehodina, 2023) як один з інваріантів «Одиссеї» Гомера і як зразок сучасної літератури травелогу (див. зокрема Географія і текст, 2022; Стратегії мемуарної та мандрівної літератур, 2020; Шультун, 2018 та ін.).

Мета статті. Метою цієї студії є розкриття самоідентифікаційної проблематики крізь призму подорожі в романі «Ніч вогню» («La nuit du feu», 2015; Schmitt, 2015), роману, що посів особливе місце у творчості письменника, продовживши автофікційний напрям його літературних творів.

Виклад основного матеріалу. Роман «Ніч вогню» («La nuit du feu») був написаний і вперше виданий у паризькому видавництві «Albin Michel» французькою мовою 2015 року. Згодом роман отримав кілька перевидань, був виданий у форматі аудіо-книги, також був перекладений та виданий кількома мовами світу. За твердженням самого письменника, він є автобіографічним і певним чином знаковим для розуміння його внутрішнього всесвіту та інтересу до метафізики буття людини, що є провідною темою більшості різножанрових творів Еріка-Емманюеля Шмітта.

Уже назвою роману «Ніч вогню» автор проводить алюзивну паралель з твором відомого французького письменника-філософа Блеза Паскаля – «Меморіалом» («Mémoires»), написаному в ніч з 23 на 24 листопада 1654 року, у ніч, яка відома під

назвою «ніч вогню». Цієї ночі відбулося навернення Блеза Паскаля в християнство. Ще однією алюзією на нічне навернення до Бога стає відсилення в тексті роману до постаті Шарля де Фуко, французького військового межі XIX–XX століть, учасника французького колоніального захоплення Алжиру, який у свідомому віці прийшов до Бога і став священником, провівши останні роки свого життя відлюдником у південно-східній частині Алжиру у тісному контакті з туарегами – кочовим народом півночі Африки. Постаць Шарля де Фуко стала основним приводом для поїздки Шмітта в цю частину світу, він, як сценарист, мав допомагати своєму другові режисерові із зйомками документального фільму про життя і діяльність цього відомого французького мислителя. Відтак тема неочікуваного нічного навернення невірної людини в Бога стає однією з ключових у розумінні поетикальних властивостей роману.

Головний герой твору – Ерік (Ерік-Емманюель) – за низкою біографічних характеристик тотожний образіві самого письменника. На той час 28-річний науковець, викладач філософії з Франції, їде разом зі своїм другом Жераром на південний схід Алжиру, у Таманрассет, у місто, пов'язане з останніми роками життя Шарля де Фуко. Метою подорожі є огляд місця зйомок майбутнього фільму про цю непересічну постаць. Жерар мав виступити в якості режисера фільму, Ерік – сценариста. Роздивившись усе навколо, друзі вирішують скористатися нагодою розширити географію зйомок та приєднуються до організованої групової екскурсії Сахарою, з кінцевим пунктом призначення – вершиною Ассекрем (2800 метрів) гірського хребта Хоггар, місця, де певний час жив у скіті відлюдником герой їх майбутнього фільму – Шарль де Фуко.

За зізнанням самого письменника (що неодноразово згадується в його численних інтерв'ю – Schmitt, 2016; Schmitt, 2018; та ін.), ця історія нібито дійсно була в його житті. Відтак з перших сторінок роману автор зорієнтовує читача на правдивість подальшої автобіографічної оповіді. Однак зважаючи на те, що подані в романі автобіографічні стосуються передусім глибокоінтимізованого життя письменника, яке важко перевірити за дійсними документами чи свідченнями інших людей, мова йде радше про вірогідність, ніж фактичну точність, автобіографічної історії, що оповідається. Згідно із правилами автобіографії, оповідь у романі є гомодієгетичною, головний персонаж є основним наратором і є максимально наближеним до образу автора. Він оповідає лише те, учасником чи свідком яких

подій він був, відтак він має обмежену перспективу бачення.

До системи персонажів роману, окрім протагоніста Еріка, входять його друг Жерар, гід-американець Дональд, провідник-туарег Абайгур та незнайомі протагоністові до цього учасники подорожі в пустелю Сахару, які, так само як і він, вирішили рушити в цю подорож, щоб побути кілька днів подалі від цивілізованого світу наодинці із собою, своїми думками, фізичними і моральними силами, які цією подорожжю вони хочуть перевірити. Тим самим, роман актуалізує ідеї руссоїзму, які втім, типово для творчості Еріка-Емманюеля Шмітта, отримують сучасне прочитання та парадоксальні форми виявлення наприкінці. Роман має перегуки і з численними творами так званого етнографічного напрямку, дуже поширеного у французькій літературі XX століття, представленого, зокрема, романами «Сумні тропіки» («Tristes tropiques», 1955) Клода Леві-Стросса, «Золотошукач» («Le chercheur d'or», 1985) Жана-Марі Гюстава Ле Клезіо та іншими, що не є випадковим, адже герой майбутнього фільму Еріка і Жерара – Шарль де Фуко – поміж іншого був знаним географом і етнографом.

За слухним зауваженням Мадлени Шульгун, «сама в подорожах найяскравіше висвічується базова опозиція моделі світу «своє» / «чуже». Мандрі в інші землі, країни дають поживу для роздумів оповідача та читача» (Шульгун, 2018: 26). Роман «Ніч вогню» поєднав два типи подорожі – зовнішньої (географічної, фізичної, з Франції до алжирської Сахари) та внутрішньої (метафізичної, спогадової, вглиб себе). «Справжня подорож завжди складається із зіткнення уявного з реальністю; вона знаходиться між цими двома світами. Якщо мандрівник ні на що не сподівається, він побачить лише те, що бачать його очі; якщо ж він уже уявляв мету своїх мандрів у мріях, то він побачить набагато більше того, що буде перед його очима, і зазирне навіть у минуле й побачить майбутнє за сьогочасним» (Schmitt, 2015: 19) (*тут і надалі переклад з французької наш. – Т.Ч., О.Н.*), «Хто це – я? Що я роблю на цій землі?» (Schmitt, 2015: 21), «Протягом року я шукав своє місце в житті, своє призначення, свою професію. Ця подорож у пустелю мала допомогти мені прогресувати в цьому питанні. Чи мав я і далі продовжувати мою філософську спеціалізацію? І в якому напрямку? Чи маю я продовжити викладання? Чи маю я перейти в письменство і почати писати? Врешті-решт, ким я є – ерудитом, мислителем, викладачем, митцем? Ще кимось? Кимось іншим чи... взагалі ніким? [...] Я був на перехресті,

не мав власного шляху» (Schmitt, 2015: 42), – рефлексував протагоніст на початку своєї подорожі в Сахару і протягом роману він знайшов відповіді на ці питання, передусім завдяки мандрівці пустелею і повній відірваності від звичного, цивілізованого, життя.

З перших сторінок роману «Ніч вогню» перед читачем постає зіткнення двох цивілізацій, двох світоглядів, двох різних підходів до життя і розуміння світу та свого місця в ньому – західної та африканської. Західну цивілізацію представляють у романі протагоніст Ерік, його друг Жерар, гід-американець, туристи з Франції. Африканська цивілізація персоналізована в образах туарега, помічника зі зйомок майбутнього фільму, Мусси та провідника туристичного туру Сахарою туарега Абайгура. Західна цивілізація сприймається протагоністом як «своя», африканська – як «чужа», «Інша». Паралельно в романі проходить протиставлення дихотомій «західне» / «арабське», «цивілізоване» / «кочове», тісно пов'язаними з поняттями «своє» / «чуже». З перших сторінок роману протагоніст ідентифікує себе із «західним», «цивілізованим» світом, проте у цей же час він із розумінням ставиться до певних побутових незручностей, притаманних «іншому», місцевому світу, поважає культуру й побут алжирського народу, описує в деталях кожен незвичну етнографічну річ – одяг, їжу, повсякденні звички. Ніби сторонній спостерігач, він з натуралістичною точністю каталогізує все побачене, не надаючи при цьому жодних особистісних оцінок побаченому. При цьому, він неодноразово підкреслює свою атеїстичність, агностичність і намагається розібратися з власним Я і тим, ким він є насправді.

Після огляду місць майбутніх зйомок у Таманрассеті Ерік зі своїм другом Жераром приєднуються до туристичної групи для подорожі Сахарою, яка включала вісім французів, віком від сорока до шістдесяти років, різної статі та професій. На чолі групи був тридцятирічний гід-американець Дональд, компанію якому склали двадцяти-п'ятирічний провідник-туарег Абайгур і допоміжний персонал для транспортування речей з числа місцевих мешканців. Усі вони на десять днів мали лишитися наодинці з величною, могутньою пустелею, у повній відірваності від цивілізації. Вони змушені були забути про світ за межами пустелі, цілковито довіритися всесвітові й розуміти, що в цю далеку, небезпечну, виснажливу подорож вони вирушили з єдиною метою – перевірити себе й свої сили, дізнатися про себе, навколишніх людей й світ навколо, щось, що було невідомим їм до цього.

Ця подорож здійснювалася невідривно від філософії життя одного з племен африканської Сахари – туарегів, репрезентантами яких у романі, як уже зазначалося, були Мусса, помічник зі зйомками, і провідник західних туристів – Абайгур. «Мусса, хоч і мав житло в Таманрассеті, лишився кочовником і ходив пустелею по дев'ять місяців на рік. Його домівкою був кам'яний шатер чи шатер з тканини, і тому увесь його скарб – одяг, каструлі, посуд – вміщалися в кілька нашвидкоруч зібраних пакунків, які він зі своєю родиною брав із собою. І не потрібні були стільці, ліжка, двері, замки, ключі...» (Schmitt, 2015: 10). Протагоніста дивувало, що Мусси були геть нецікавими особливості життя за межами його рідних місцевостей, бо, на його глибоке переконання, саме їх земля, Сахара, є центром всесвіту. Абайгур теж був родом з цих місцевостей, з Хоггару, він був «вихідцем із знатної родини, яка ходила Сахарою протягом багатьох століть» (Schmitt, 2015: 33), він не говорив жодною мовою, окрім рідної мови тамашек. Гід-американець одразу попередив групу про те, що Сахара – це своєрідне місце, яке живе за своїми особливими законами життя, «у пустелі розуміють один одного без слів» (Schmitt, 2015: 33), відтак треба налаштуватися на сприйняття цього особливого місцевого світовідчуття і найкращий спосіб це зробити – уважно спостерігати за місцевим народом – туарегами, бо вони краще за інших знають як жити в гармонії з цією землею.

Протагоніст дослухається до цієї поради й уважно спостерігає за туарегами протягом усієї подорожі. У стилі письменників-натуралістів він дає характеристику найдрібнішій деталі – одягові, побутовим звичкам, мові, відношенню до релігії, міжособистісним взаєминам, філософії життя. «Абайгур був красивий, стрункий, по-царськи закутаний у льон кольору індіго, голова була прикрашеною білою гривою. Риси його обличчя були промальовані чітко й точно натхненною рукою природи, орлиний профіль, вирізьблені губи, виразні очі – усе ніби вигравировано на сухій засмаглій шкірі. З королівською статурою стояв він у центрі нашої команди, без сором'язливості захопивши загальну увагу. [...] Я відразу полюбив цивілізацію, яку уособлювала ця людина, полюбив Історію, яку розказувала його присутність, полюбив його зухвалий спокій, його щирі посмішки, привітну і безжурну» (Schmitt, 2015: 33). Виваженість, спокій, неспішність – риси, які чи не найбільше дивують протагоніста в туарегах. Протягом цієї подорожі і сам протагоніст, за його зізнанням, проходить своєрідну внутрішню трансформацію – від квапливого, нестриманого, постійно кудись поспішаючого, він стає більш спо-

кйним, неспішним і розуміючим, що є щось вище за нас, щось, що нас веде і що постійно супроводжує протягом усього нашого існування. Своєрідним внутрішнім відкриттям для нього стало те, що, справді, як і попереджав гід, у пустелі можна розуміти один одного навіть не розмовляючи однією мовою. Показовим у цьому плані були численні бесіди протагоніста з Абайгуром, коли протагоніст говорив французькою, а Абайгур мовою тамашек, і вони добре розуміли один одного.

Протагоніст захоплюється турботливим ставленням до світу природи туарегів, безмежною повагою до того, що природа дає людині. Його абсолютно не дивує органічне єднання турегів зі світом природи. У протагоніста це викликає лише повагу й повне розуміння. «Уже два дні ми йшли по Атакору, найвищій, найбільш скелястій частині Хаггара. На зміну горизонтальним потрясінням прийшли потрясіння вертикальні. На кожному кроці виникали нові вершини, нагромадження каміння, прірви. Під пекучим сонцем ми йшли по майстерні, де працювала природа, коли була молода, дика і неприборкана. Її міць підняла з піску первісне каміння і виплюнула лаву мільйонами тонн. Заволодівши цією розпеченою речовиною, вона розійшлася щосили, творячи піки, вежі, гребені, складки, горби, виступи, конуси, арки, зяння, розколини, зубці, карнизи. Увійшовши в раж, вона із захватом випробувала свій талант, часом блискуче, часом ніяково, завжди винахідливо. У той час не було людей, щоб похвалити її роботу; вона створила їх після» (Schmitt, 2015: 115). Величність природи стає визначальною під час подорожі групи пустелею. У романі вона постає в архетипному образі матері, яка захищає, оберігає, вчить своїх нерозумних дітей – людство. Будь-яке нешанобливе, зверхнє ставлення до неї, може обернутися для людини трагічно, аж до її фізичної смерті. Тим самим, природа виробляє в людей їх кращі якості й змушує позбавлятися згубних звичок. І найкраще це знають туареги, які щодня живуть у повній гармонії з нею. Протагоніст із цікавістю спостерігає за їхнім провідником, який завжди знає, де посеред розпеченої пустелі знайти воду, як можна уберегтися під час сну від отруйних змій, комах і скорпіонів, як не заблукати серед пустелі і каміння скелястих пагорбів, коли зовні немає жодних орієнтирів.

«З пустелі не повертаються такими, якими були до цього» (Schmitt, 2015: 35), «з неї повертаються або в захваті, або в депресії» (Schmitt, 2015: 35), – міркували між собою герої роману. Під час подорожі вони із захопленням спостерігали за величчю природи, милувалися нічним пустельним небом,

яке було геть не схоже на «небо цивілізації». Це призводило до численних відкриттів і жарких дискусій з питань виникнення світу і філософії буття. У випадку з протагоністом під час подорожі сталася дійсно містична історія, яка змінила його назавжди і завдяки якій він, за його зізнанням, отримав друге народження: «Я народився двічі: вперше в Ліоні в 1960 році, вдруге – у Сахарі в 1989-му» (Schmitt, 2015: 175). Під час сходження на Тахат, найвищу вершину (понад 3000 метрів) гірського хребта Хоггар, Ерік заблукав. Не знайшовши до настання темряви шляху до групи, він був змушений провести ніч на вершині, один на один з природою та всесвітом. Цієї ночі в нього відбулося Божеественне одкровення, після чого він усвідомив свою самотність у цьому світі, повірив у те, що є невидима сила, яка веде нас протягом земного життя й уперше в житті він, агностик і атеїст, повірив в існування Бога. Саме з Божою допомогою він зміг віднайти шлях не тільки до свого туристичного табору в самісінькому серці величезної пустелі Сахари, а й шлях до себе, себе справжнього. Шмітт описав власний досвід навернення в християнство, продовжуючи аналогічні історії, які до нього були описані іншими філософами, зокрема вже згаданими відомим французьким мислителем XVII століття Блезом Паскалем, який також прийшов до усвідомлення себе християнином після блискавичного нічного одкровення, та Шарлем де Фуко, «дамським улюбленцем, світською людиною, який пізнав містичне одкровення жовтневим днем у церкві Святого Августина в Парижі» (Schmitt, 2015: 161). Найбільше, що вразило протагоніста під час цього одкровення – це дивне відчуття безмежної свободи: «Коли до тебе звертається незриме, треба навчитися жити з цим подарунком. Найдивніше в одкровенні те, що незважаючи на очевидність пережитого, ти, як і раніше, вільний. Я ніколи не відчував себе настільки вільним, як після зустрічі із Богом» (Schmitt, 2015: 176).

Висновки. Протагоніст на власному досвіді переконався, що, справді, «з пустелі не повертаються такими, якими були до цього» (Schmitt, 2015: 35). Наприкінці роману бажання подорожі як пізнання чогось нового (географічно, культурологічно) призвело до пізнання себе, до самоусвідомлення свого внутрішнього єства, до відкриття себе справжнього. Згодом ця історія отримала свого продовження в романі «Виклик Єрусалима» («Le défi de Jerusalem», 2023), в якому письменник рушає в географічну та ментальну подорож до святих місць, до Єрусалима, колиски трьох світових релігій, продовжуючи лінію розвитку пізнання світу і самого себе в цьому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва О. Дискурс філософії просвітництва в драматургії Еріка-Емманюеля Шмітта. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 138-143.
2. Васильєва О. Тема життя і смерті у поезії «Готель двох світів» Еріка-Емманюеля Шмітта. *Вчені записки Таврійського національного університету*. 2023. Том 34 (73) №3. С. 234-240.
3. Географія і текст: літературний вимір : колективна монографія / упорядник Тетяна Черкашина. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. 212 с.
4. Стратегії мемуарної та мандрівної літератур західноукраїнських письменників другої половини XIX – першої половини XX століття : колективна монографія / [відп. ред. Тарас Пастух]. Львів : Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2020. 572 с.
5. Шульгун М. Е. Метажанр подорожі в контексті перехідного художнього мислення (кінець XX – поч. XXI ст.): дис. д-ра філол. н. 10.01.06, 10.01.05. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018. 485 с.
6. Hsieh Y. Y. *Éric-Emmanuel Schmitt ou la philosophie de l'ouverture*. Birmingham : Summa Publications, 2006. 212 p.
7. Lamaison S. *Étude sur Éric-Emmanuel Schmitt «La nuit de Valognes»*. Paris : Ellipses, 2006. 135 p.
8. Le Clézio J.-M. G. *Le chercheur d'or*. Paris : Gallimard, 1985. 336 p.
9. Lévi-Strauss C. *Tristes tropiques*. Paris : Plon, 1955. 512 p.
10. Pireddu N. *European Ulyssiads: Claudio Magris, Milan Kundera, Eric-Emmanuel Schmitt*. *Comparative Literature*. 2015. Vol. 67 (3), pp. 267-286.
11. Schmitt E.-E. *La nuit de feu*. Paris : Albin Michel, 2015. 182 p.
12. Schmitt E.-E. *La nuit de feu : interview (2016)*. Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=m06GCJUOHTs> (дата останнього звернення 25.01.2024).
13. Schmitt E.-E. «Le visiteur» et «La nuit de feu» : interview (2018). Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=e1FOIV7ihmM> (дата останнього звернення 25.01.2024).
14. Schmitt E.-E. *Oscar et la Dame rose*. Paris : Albin Michel, 2002. 99 p.
15. Schmitt E.-E. *Ulysse from Bagdad*. Paris : Albin Michel, 2008. 309 p.
16. Siehodia I. The Mythopoetic Structure of Schmitt's Novel "Ulysses from Bagdad". *Accents and Paradoxes of Modern Philology*. 2023. Vol. 1(8), pp. 120-138.
17. Vasilieva O. Philosophical Problems of the Dramatical Works by Eric-Emmanuel Schmitt. *Accents and Paradoxes of Modern Philology*. 2020. Vol. 1 (5), pp. 68-80.
18. Wolfe G. Making the Real Appear: Schmitt's "Enigma Variations" as a 'Traversal of the Fantasy'. *Mosaic : A Journal for the Interdisciplinary Study of Literature*. 2013. Vol. 46.2, pp. 147-162.

REFERENCES

1. Vasilieva O. (2020). *Dyskurs filosofii prosvitnytstva v dramaturhii Erica-Emmanuelia Schmitta* [Discourse on the Philosophy of Enlightenment in the Drama of Eric-Emmanuel Schmitt]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk : mizhvuzivskiyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Drohobych : Vydavnychiy dim «Helvetyka». P. 138-143. [in Ukrainian].
2. Vasilieva O. (2023). *Tema zhyttia i smerti u piesi «Hotel dvokh svitiv» Erica-Emmanuelia Schmitta* [The theme of life and death in the play "A Hotel of Two Worlds" by Eric-Emmanuel Schmitt]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu*. Tom 34 (73) №3. P. 234-240. [in Ukrainian].
3. *Heohrafia i tekst : literaturnyi vymir (2022)*. [Geography and text: the literary dimension], kolektyvna monohrafiia / edited by Tetiana Cherkashyna. Kharkiv : V. N. Karazin Kharkiv National University. 212 p. [in Ukrainian].
4. *Stratehii memuarnoi ta mandrivnoi literatur zakhidnoukrainskykh pysmennykiv druhoi polovyny XIX – pershoi polovyny XX stolittia (2020)*. [Strategies of Memoir and Travelling Literature by Western Ukrainian Writers of the Second Half of the Nineteenth – First Half of the Twentieth Century], kolektyvna monohrafiia / edited by Taras Pastukh. Lviv : Natsionalna Akademia nauk Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakivycha. 572 p. [in Ukrainian].
5. Shulhun M. E. (2018). *Metazhanr podorozhi v konteksti perekhidnoho khudozhnioho myslennia (kinets XX – pochatok XXI st.)* [The meta-genre of travel in the context of transitional artistic thinking (late twentieth – early twenty-first century)]: dysertatsia doktora filolohichnykh nauk 10.01.06, 10.01.05. Kyiv : Taras Shevchenko Kyiv National University. 485 p. [in Ukrainian].
6. Hsieh Y. Y. (2006). *Éric-Emmanuel Schmitt ou la philosophie de l'ouverture* [Eric-Emmanuel Schmitt or the philosophy of openness]. Birmingham : Summa Publications. 212 p. [in French].
7. Lamaison S. (2006). *Étude sur Éric-Emmanuel Schmitt «La nuit de Valognes»* [Study on Éric-Emmanuel Schmitt «The Night of Valognes»]. Paris : Ellipses. 135 p. [in French].
8. Le Clézio J.-M. G. (1985). *Le chercheur d'or* [The gold digger]. Paris : Gallimard. 336 p. [in French].
9. Lévi-Strauss C. (1955). *Tristes tropiques* [Tristes tropiques]. Paris : Plon. 512 p. [in French].
10. Pireddu N. (2015). *European Ulyssiads : Claudio Magris, Milan Kundera, Eric-Emmanuel Schmitt*. *Comparative Literature*. Vol. 67 (3), pp. 267-286.
11. Schmitt E.-E. (2015). *La nuit de feu* [The night of fire]. Paris : Albin Michel. 182 p. [in French].
12. Schmitt E.-E. (2016). *La nuit de feu* [The night of fire]: interview. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=m06GCJUOHTs> (Date of access 25.01.2024). [in French].
13. Schmitt E.-E. (2018). «Le visiteur» et «La nuit de feu» [«The visitor» and «The night of fire»]: interview. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=e1FOIV7ihmM> (Date of access 25.01.2024). [in French].
14. Schmitt E.-E. (2002). *Oscar et la Dame rose* [Oscar and the Pink Lady]. Paris : Albin Michel. 99 p. [in French].
15. Schmitt E.-E. (2008). *Ulysse from Bagdad*. Paris : Albin Michel. 309 p. [in French].
16. Siehodia I. The Mythopoetic Structure of Schmitt's Novel "Ulysses from Bagdad". *Accents and Paradoxes of Modern Philology*. 2023. Vol. 1(8), pp. 120-138.
17. Vasilieva O. Philosophical Problems of the Dramatical Works by Eric-Emmanuel Schmitt. *Accents and Paradoxes of Modern Philology*. 2020. Vol. 1 (5), pp. 68-80.
18. Wolfe G. (2013). Making the Real Appear: Schmitt's "Enigma Variations" as a 'Traversal of the Fantasy'. *Mosaic : A Journal for the Interdisciplinary Study of Literature*. Vol. 46.2. Pp. 147-162.